

**Przekłady literatury macedońskiej w Polsce
i polskiej w Macedonii w latach 2007—2013**

**Translations of Macedonian literature in Poland
and Polish one in Macedonia in 2007—2013**

Magdalena Błaszak

Uniwersytet Śląski, blaszak.magda@wp.pl

Data zgłoszenia: do 31.03.2014 — Data recenzji i akceptacji: 30.09.2014

Key words: Translation, literary prize, Polish literature, Macedonian literature.

Przekłady literatury macedońskiej w Polsce w interesującym nas okresie nie są zbyt liczne. Podobnie było w latach wcześniejszych, różnicę stanowi jednak fakt, że w okresie 1990—2006 ukazało się więcej przekładów poezji macedońskiej w różnych polskich czasopismach.

W niniejszym artykule zaprezentuję analizę przekładów literackich z języka macedońskiego na język polski i odwrotnie, które ukazały się drukiem w latach 2007—2013. Analiza zawierać będzie zarówno wydania książkowe, jak też, wprawdzie nieliczne, publikacje przekładów w czasopismach polskich.

W pierwszej części artykułu przedstawię, jak wygląda sytuacja z tłumaczeniami utworów macedońskich w Polsce w badanym przeze mnie okresie. Z kolei w drugiej części zajmę się analizą przekładów polskiej literatury w Macedonii. Podsumowanie stanowić będzie porównanie działalności translatorskiej w obu krajach.

Literatura macedońska w Polsce w latach 2007—2013 ukazywała się głównie w formie publikacji książkowych. Tylko trzy pozycje dotarły do czytelnika na łamach prasy. Być może kryterium wyboru takiej formy przekazu tak mało znanej literatury w Polsce był fakt, że książki są bardziej dostępne i docierają do szerszego kręgu czytelników niż publikacje w wyspecjalizowanych czasopismach,

do których zaglądamy głównie filolodzy czy kulturoznawcy. W tym okresie czasopismami, na łamach których drukowano tłumaczenia literatury macedońskiej, były: „Dialog”, „Zeszyty Komiksowe” i „Literatura na Świecie”.

W 2009 r. w Poznaniu opublikowano obszerną, liczącą 500 stron, pozycję *Żeglarze pamięci. Antologia współczesnej literatury macedońskiej*. Zawiera ona zarówno teksty artystyczne — prozatorskie, poetyckie czy dramaturgiczne, jak i przeglądowe studia autorów macedońskich i polskich, przedstawiające kulturalny i polityczny obraz Macedonii. „Intencją Redaktorów było stworzenie kompendium wiadomości głównie o najnowszej literaturze macedońskiej i połączenie ich z prezentacją najważniejszych zjawisk, które zadecydowały o jej tożsamości podczas trudnej ewolucji w bałkańskich realiach”¹. Tłumaczami zawartych w antologii tekstów byli głównie absolwenci macedonistyki, serbistyki i bułgarystyki oraz studenci i doktoranci akademickich ośrodków slawistyki południowej z Poznania, Katowic i Warszawy. Utwory wybrane przez redaktorów to teksty zaliczane do kanonu literatury macedońskiej. Możemy tu wymienić wiersze takich znanych poetów, jak: Kočo Racin, Blaže Koneski, Slavko Janevski, Aco Šopov, Vlada Uroševik, Mateja Matevski czy Bogomil G’uzel. Z tekstów prozatorskich wspomnieć należy między innymi powieść *Pepek świata* Venko Andonovskiego, za którą w 2001 r. autor otrzymał międzynarodową nagrodę literacką Balkanika, wyróżnienie *Stale Popov* nadane przez Związek Pisarzy Macedońskich i nagrodę Powieść Roku nadaną przez „Utrinski Vesnik”. Godne zainteresowania są także utwory Aleksandra Prokopieva, który jest laureatem wspomnianej już wcześniej Nagrody Balkanika. W *Antologii...* zamieszczono jego utwory prozatorskie: *Felieton* i *Widok z poczekalni*. Do przekładów twórczości tego pisarza jeszcze powrócimy. Zawarte w omawianej pozycji utwory dramaturgiczne również należą do najbardziej znanych w literaturze macedońskiej. Przetłumaczone zostały dramaty Risto Krle *Pieniądze to śmierć*, Vasila Ilioskiego *Honor* i Kole Čašule *Gałązka na wietrze*.

W Polsce w analizowanym okresie opublikowano też zbiór poezji *Kotwica Noego* Vesny Acevskiej, w tłumaczeniu Renaty Gałązki-Vasiliev, Polki mieszkającej na stałe w Macedonii, która stara się utrzymywać kontakt z ojczyzną nie tylko tłumacząc poezję macedońską, ale także zapraszając polskich artystów na plenery malarskie w Strumicy. Nakładem warszawskiego Wydawnictwa Ibis ukazał się zbiór poezji Branko Cvetkovskiego *Obrazy w obłokach*. Autor ten jest współtwórcą Fundacji Balkanika, która przyznaje międzynarodową nagrodę literacką Balkanika. Jego książki zostały przetłumaczone na 15 języków, w tym właśnie na język polski.

Autorką kilku tomów poezji przetłumaczonych w latach wcześniejszych na język polski jest Lidija Dimkovska. W 2010 r. opublikowano w Polsce jej

¹ *Żeglarze pamięci. Antologia współczesnej literatury macedońskiej*. Red. V. Čepiševska-Mojsova, L. Miodyński, B. Zieliński. Poznań 2009, s. 9.

pierwszą powieść zatytułowaną *Ukryta kamera*, uznaną przez Stowarzyszenie Pisarzy Macedońskich za Książkę Roku, która znalazła się w wąskim gronie trzech powieści docenionych przez „Utrinski Vesnik”.

Losy narodu macedońskiego przedstawia w swojej poezji Rade Silijan w zbiorze *Ślady czasu*. Wyboru i przekładu wierszy w nim zawartych dokonał Petre Nakovski. Niewiele osób wie, że tłumacz ten był pierwszym ambasadorem Republiki Macedonii w Polsce. Przetłumaczył on na język macedoński między innymi dzieła Żeromskiego, Prusa, Nałkowskiej, Dąbrowskiej czy Mrożka, do czego powrócimy w dalszej części artykułu. Na tłumaczenie z języka macedońskiego zasłużyła także powieść Paskala Kamburovskiego *Tajemnica Olimpias*, której autor prezentuje swoje badania nad macedońską starożytnością, opisuje losy sarkofagu Aleksandra Macedońskiego.

Spectator to kolejna macedońska powieść przetłumaczona na język polski. Przekład dokonały studentki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego — Zofia Dembowska i Gabriela Łukowska. Autor utworu Žarko Kujundžiski jest młodszym pisarzem, ale bardzo uhonorowanym. Za swoją twórczość otrzymał wiele nagród, między innymi Nagrodę „13 Noemvri” w 2003 r. i Nagrodę „Beli Mugri” w 2010 r. Powieść *Spectator* to jedyna debiutancka powieść macedońska, która doczekała się aż pięciu wydań. Została przetłumaczona i opublikowana w języku angielskim. Tłumaczki podjęły się przekładu *Spectatora* ze względu na pozytywne recenzje, jakie powieść ta otrzymała w Macedonii oraz ogromną popularność, jaką cieszy się w tym kraju. Bardzo interesująca jest forma utworu, którą czytelnik sam może określić czy wykreować. Książka ta może być określana mianem powieści procesualnej w rozwoju, otwartej i nieostatecznej. Jej przekład umożliwił polskiemu czytelnikowi spotkanie z inspirującą literaturą macedońską.

Kolejna pozycja literatury macedońskiej w przekładzie polskim została opublikowana w 2012 r., a jej autorem jest wielokrotnie nagradzany pisarz macedoński, o którym wspominałam już wcześniej. Mowa o Aleksandrze Prokopiewie. Za zbiór bajek dla dorosłych *Mały człowiek: bajki z lewej kieszeni* otrzymał on międzynarodową nagrodę Balkanika. Książka ta ukazała się także w przekładzie na język serbski i włoski, ale wydanie polskie jest niepowtarzalne, opowiadania *Ludzki, zbyt ludzki* oraz *Autobajka* zostały bowiem uzupełnione przez autora. Książka ukazała się nakładem Wydawnictwa Toczka, które specjalizuje się w literaturze bałkańskiej.

Znanymi tłumaczkami z języka macedońskiego na język polski są Dorota Jovanka Ćirlić i Danuta Ćirlić-Straszyńska. Pierwsza z pań, oprócz tłumaczenia literatury macedońskiej, zajmuje się także przekładami z języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego. Jest członkiem Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, współpracuje z wieloma czasopismami. Została laureatką nagrody za najlepszy przekład dramaturgii w 1998 r. Jest autorką form eseistycznych, chętnie również przeprowadza wywiady z pisarzami bałkańskimi, na przykład Dubravką Ugrešić.

Jest córką publicystki i tłumaczki Danuty Cirlić-Straszyńskiej i Branko Ćirilicia — wybitnego slawisty serbskiego.

Wielokrotnie nagradzana była także Danuta Cirlić-Straszyńska, która za całokształt twórczości otrzymała Order Sztandaru Jugosłowiańskiego ze Złotą Gwiazdą, Nagrodę Serbskiego PEN Clubu (1980), Nagrodę ZAIKS-u (1984) czy Nagrodę „Literatury na Świecie” (2005). Jest również laureatką nagród Stowarzyszenia Tłumaczy Macedońskich (1984) i Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (1984). Dokonała przekładów utworów z języka macedońskiego, których autorami byli między innymi Živko Čingo i Lidija Dimkovska; była też współautorką przekładów wydań zbiorowych, np. antologii wierszy macedońskich.

W porównaniu z polskim rynkiem wydawniczym w Macedonii ukazało się więcej przekładów z literatury polskiej, zwłaszcza w ostatnim roku. W latach 2007–2012 przetłumaczono tam 18 książek polskich, a w samym 2013 r. — 20. Przyczyniło się do tego w dużym stopniu wydawnictwo Begemot, które w tym czasie wydało 10 przekładów literatury polskiej.

Trudno odnaleźć jakąś prawidłowość w zakresie wyborów translatorskich. Jednym z nich jest przekład książki Jacka Dubois *A wszystko przez faraona*. Jest to książka przeznaczona dla dzieci i młodzieży autorstwa znanego warszawskiego adwokata. Jak sam powiedział, „Literatura dla dzieci to *antidotum* po stresach sali sądowej”². Pozycja ta otrzymała nominację Polskiej Sekcji IBBY do nagrody Książka Roku 2005. Została też przełożona na język chiński, a w 2007 r. Aneta Todevska przetłumaczyła ją na język macedoński.

Kolejna książka, po którą jako tłumacz sięgnęła Aneta Todevska, to także powieść skierowana do młodszego odbiorcy zatytułowana *220 linii* autorstwa Małgorzaty Adamczyk-Gutowskiej, pisarki uhonorowanej licznymi nagrodami za działalność wydawniczą. Książka *220 linii* jest kontynuacją opowieści o rodzinie Wierzbickich pt. *110 ulic*, którą również przełożyła Todevska w 2013 r. Działalność translatorska tej tłumaczki nie ogranicza się do powieści dla dzieci i młodzieży. Trzeba bowiem wspomnieć o przekładzie jej autorstwa prozy Ignacego Witkiewicza *Pożegnanie jesieni* czy tłumaczeniu zbioru opowiadań Moniki Piątkowskiej *Nikczemne historie*. Ta sama tłumaczka przełożyła na język macedoński powieść *Piaskowa Góra* Joanny Bator. Dlaczego wybrała właśnie ten utwór, by dotrzeć do macedońskiego odbiorcy? Przypuszczam, że zdecydowała o tym przyznana w 2010 r. nagroda w konkursie literackim PTWK³ oraz nominacja tej pozycji do Literackiej Nagrody Nike. Książka opowiada o życiu górnika i jego rodziny, mieszkających na wałbrzyskim osiedlu o nazwie Piaskowa Góra. Losy bohaterów tej powieści odzwierciedlają życie Polaków w okresie PRL-u. Książka ta ukazała się również w przekładzie na język niemiecki, węgierski, francuski i hebrajski.

² <http://www.blog.rekosz.pl/?p=791> [Data dostępu: 19.06.2014].

³ Polskie Towarzystwo Wydawców Książek.

Wymienione jako ostatnie przekłady literatury polskiej autorstwa Anety Todevskiej były publikacjami autorów nie wszystkim znanych. Myślę, że nie wszyscy potrafiliby powiedzieć, kim są Dubois, Bator czy Adamczyk-Gutowska. Ale Todevska jest także tłumaczką utworu należącego do literatury popularnej. Mowa tu o powieści Katarzyny Grocholi *Nigdy w życiu*, która doczekała się ekranizacji.

Jednym z pisarzy polskich, których utwory najczęściej są tłumaczone, jest Henryk Sienkiewicz. W Macedonii ukazały się dwa wydania jego powieści *Quo Vadis*: pierwsze w 2007 r., w przekładzie Dony Dimitrovej, a drugie w 2012 r., w tłumaczeniu Slobodana Krstevskiego. Kolejną powieścią polskiego noblisty przetłumaczoną na język macedoński są *Krzyżacy*. Ukazała się ona nakładem wydawnictwa Begemot, a jej tłumaczenia podjęli się Filip Dimevski i Natalia Łukomska. Także spod ich pióra w 2010 r. wyszły *Szkice węglem* Henryka Sienkiewicza. Przekładu innego utworu tego samego autora — *Bez dogmatu* — dokonała Lidija Tanuševska — pracownik polonistyki na Uniwersytecie w Skopje. Do jej dorobku zaliczyć też należy przekład utworów współczesnej polskiej pisarki Olgi Tokarczuk *Bieguni* i *Prawiek i inne czasy*, za które w 2008 r. otrzymała Nagrodę „Złote pióro” w dziedzinie przekładu. Powtórnie nagrodę tę uzyskała w 2012 r., tym razem za przekład *Sklepów cynamonowych* i *Sanatorium pod Klepsydrą* Brunona Schulza. Lidija Tanuševska przetłumaczyła również *Wybór nowel* Stefana Grabińskiego oraz nowele Cypriana Norwida.

Liczne w analizowanym przeze mnie okresie są także przekłady wspomnianego już wcześniej Petre Nakovskiego. Możemy tu wymienić *Wybór poezji* Wisławy Szymborskiej, *Komediantkę* i powieść *Chłopi* Reymonta, *Dziennik 1959–1969* Gombrowicza czy wybór poezji Herberta i Miłosza. Twórczość Czesława Miłosza była też obiektem zainteresowania Milicy Mirkulovskiej — profesor polonistyki w Skopje. W 2009 r. przetłumaczyła ona jego eseje *Rodzinną Europą*. W 2013 r. natomiast opublikowano jej przekład powieści polskiego pisarza węgierskiego pochodzenia Krzysztofa Vargi *Aleja Niepodległości*, ukazującej różne etapy przyjaźni dwóch mężczyzn w schyłkowym okresie PRL-u.

Do stosunkowo dużego dorobku translatorskiego Filipa Dimevskiego, oprócz wspomnianych już wcześniej przekładów Henryka Sienkiewicza, należą: *Gnój* Wojciecha Kuczoka, *Lód* Jacka Dukaja, *Kosmos* i *Trans-Atlantyk* Witolda Gombrowicza, *Śmierć w Breslau* Marka Krajewskiego, *Zniewolony umysł* Miłosza i *Powracająca fala* Prusa. Wybierając do tłumaczenia powieść Kuczoka, Dimevski kierował się przede wszystkim tym, że autor otrzymał za nią wiele nagród, między innymi w 2003 r. Paszport „Polityki”, a w 2004 r. Literacką Nagrodę Nike i Nagrodę Nike Czytelników. Powieść ta, będąca obrazem życia chłopca w dzieciństwie bitego i poniżanego przez ojca, stanowi jednocześnie panoramę Śląska — konfrontację świata robotników i inteligencji. Na jej motywach Kuczok napisał scenariusz do filmu *Pręgi*, który podobnie jak książka zdobył wiele nagród.

Druga z przetłumaczonych powieści także została wielokrotnie uhonorowana. *Łódź* stał się Książką Roku 2007 w plebiscycie Wirtualnej Polski, książką jesieni 2007 Poznańskiego Przeglądu Nowości Wydawniczych, otrzymała także trzy nominacje: do Nagrody Literackiej „Angelus”, do Nagrody im. Józefa Mackiewicza oraz do Nagrody Literackiej Nike 2008. Jacek Dukaj uważany jest za jednego z najwybitniejszych prozaików i twórców fantastyki młodego pokolenia.

Współczesnym pisarzem polskim, którego twórczość została przedstawiona macedońskiemu odbiorcy, jest także Marek Krajewski. Jego debiutancka powieść *Śmierć w Breslau* została przetłumaczona na 20 języków, w tym właśnie na język macedoński. Akcja tego kryminału toczy się w przedwojennym Wrocławiu i opowiada o przygodach radcy kryminalnego Mocka.

Jednak Filip Dimevski nie tylko prezentuje czytelnikom macedońskim twórczość pisarzy polskich młodego pokolenia. Przetłumaczył także utwory należące do kanonu współczesnej literatury polskiej. Możemy tu przywołać Gombrowicza i jego *Trans-Atlantyk* oraz *Kosmos*. Za pośrednictwem przekładów twórczości Gombrowicza macedoński odbiorca przekonuje się, jak ważna to postać w historii literatury polskiej. Podobnie jak Czesław Miłosz, polski noblista i laureat wielu innych nagród literackich. Jego *Zniewolony umysł* ma dla czytelnika macedońskiego wartość nie tylko artystyczną, ale i informacyjną — ukazuje stosunek intelektualistów do narzuconego Polakom po drugiej wojnie światowej systemu ideologicznego i politycznego.

Powieściopisarzem polskim unikającym rozgłosu, a jednak dostrzeżonym przez tłumacza Mihaila Barakoskiego jest Andrzej Bart. Jego powieść *Fabryka mucholapek* została przetłumaczona, oprócz języka macedońskiego, także na język francuski, węgierski, hebrajski, niemiecki i słoweński. Pisarz został za nią nominowany do Literackiej Nagrody Nike 2009. Opowiada ona o losach ludzi zamkniętych w getcie łódzkim oraz o jego przywódcy Chaimie Rumkowskim.

Oprócz powieści czy wierszy polskich, na język macedoński zostały przetłumaczone aforyzmy Stanisława Jerzego Leca *Myśli nieuczestane*, które posłużyły autorowi za komentarz współczesnych mu zjawisk społecznych.

Możemy zadać sobie pytanie: Czym kierowali się tłumacze, wybierając przedmiot przekładu? Wydaje się, że jednym z głównych kryteriów był fakt otrzymania przez autora za publikację prestiżowej nagrody. Widać to na przykładzie przekładów literatury polskiej na język macedoński. Możemy przywołać tu nazwiska polskich noblistów — Szymborskiej, Sienkiewicza, Miłosza czy Reymonta, lub laureatów Literackiej Nagrody Nike — Tokarczuk i Kuczoka. Podobnie jest w przypadku publikacji macedońskich. Mianowicie tłumacze częściej sięgają po utwory, które otrzymały Nagrodę Balkanika, jak na przykład twórczość Venko Andonovskiego czy Aleksandra Prokopieva. Wydawnictwa szukają też książek cieszących się największym zainteresowaniem czytelników zarówno w Polsce, jak i w Macedonii, nie dbając o autentyczne przybliżenie im kultury polskiej czy macedońskiej. Analizując przekłady z ostatnich siedmiu lat, widać, że ich

liczba stopniowo się zwiększa. Do macedońskiego i polskiego czytelnika trafiają publikacje najlepszych twórców, dzięki temu poznają oni odmienną kulturę. Ważne jest, by przekłady były dobrej jakości, aby literatura polska w Macedonii i macedońska w Polsce nadal się rozwijały, przyciągając uwagę szerokiego grona czytelników.

Магдалена Блашак

Преводи на македонската литература во Полска и на полската литература во Македонија во периодот 2007—2013

Резиме

Статијата ја претставува анализата на преводи на полската литература во Македонија и на македонската литература во Полска објавени во преиодот 2007—2013. Содржи и книги и преводи во списанија. Авторката се обидува да одговори на прашање, како преведувачи ги избираат книгите за преведување. Мисли, дека најчесто тоа се книгите, кои ја добиле некаква награда. Авторката дојде до заклучок, дека во последните години бројот на преводи на полската литература во Македонија и на македонската литература во Полска е поголем и постојано расте

Клучни зборови: Превод, награда за литература, полска литература, македонска литература.

Magdalena Błaszak

Translations of Macedonian literature in Poland and Polish one in Macedonia in 2007—2013

Summary

This article presents an analysis of translations of Polish literature in Macedonia and the Macedonian one published in Poland in 2007—2013. It contains book editions as well as translations published in magazines. The author tries to answer the question why do the translators choose for translation the books of certain writers. The conclusion is that the most common selection criterion is honoring the publication of a literary award. After analyzing the author notes that over the years the number of translations of Polish literature in Macedonia and Macedonian one in Poland increases.

Key words: Translation, literary prize, Polish literature, Macedonian literature.